

För etthundra år sedan

Sjukvården i Haninge

Av Rigmor Wendt, Glimtar 2004

År 1864 inrättades landstingen för att ta hand om lasarettsvården. Provinsialläkarna var statliga tjänstemän som arbetade med sjukvården på landsbygden. Deras distrikt var ofta mycket stora. Det politiska ansvaret för hälsovården låg på kommunalnämnden. Under 1890-talet kom flera motioner om att landstingen borde ta ett större ansvar för sjukvården på landsbygden. Provinsialläkarnas distrikt var för stora, de hann inte med alla sjukdomsfall. I stället för att dela distrikten ville de ha hjälp av sjuksköterskor med vården av epidemiskt sjuka. 1899 beslöt Stockholms landsting att bevilja 3500 kr för att avlöna tio sjuksköterskor. Kommunerna skulle stå för bostad, vedbrand och dagavlönning. Sjuksköterskorna kallades epidemisjuksköterska eller distriktssköterska.

Åren 1900 till 1924 tjänstgjorde Jenny Söderberg som sjuksköterska i Sotholms distrikt. Där skulle hon bistå provinsialläkaren med vården av främst barn som insjuknat i scharlakansfeber, difteri eller någon annan smittsam sjukdom. Sotholms distrikt omfattade Muskö, Sorunda, Tyresö, Västerhaninge, Ösmo, Torö och Utö kommuner. År 1912 bytte distriktet namn till Västerhaninge distrikt. Folkmängden var år 1900 drygt 9000 personer. Spädbarnsdödligheten låg vid sekelskiftet på drygt 60 promille. Jenny Söderberg var född i Katarina församling 1864. Föräldrarna var enligt födelseboken okända. Hon blev döpt i svenska kyrkan men konverterade senare till katolicismen.

Sjukstuga saknas

I Sotholms distrikt tjänstgjorde i början av 1900-talet förutom epidemisjuksköterskan en läkare och sju barnmorskor. Det fanns ingen epidemisjukstuga och därmed ingen möjlighet att isolera de sjuka. Nynäshamns sjukstuga låg närmast till. Dit fördes ibland sjuka från Sotholms distrikt. De kunde också komma till Danderyds sjukstuga, Serafimerlasarettet eller Uppsala epidemisjukhus.

Provinsialläkaren klagade ofta i sina rapporter över att det saknades sjukstuga. Han tog även upp problemet i kommunalnämnden.

I mars 1911 upplyste han nämnden om att barnförklamation uppträtt i Österhaninge och Sorunda och att det inte fanns isoleringsmöjligheter för de sjuka. I mars 1913 klagade han över den av kommunalnämnden tillfälligt förhyrda epidemisjukstugan som han ansåg vara för liten och ligga för avlägset.

I december 1914 var frågan åter aktuell i kommunalnämnden. Då besvarades en skrivelse från Stockholms läns lasarettskommitté om lämplig plats för ett lasarett. Nämnden ansåg att det borde ligga i närheten av Västerhaninge järnvägsstation. Läget var centralt och dessutom framhölls den friska barrskogs- och saltsjöluften, att det fanns vattenledning och det "härligaste källvatten". På platsen fanns även gästgivaregård, läkare och apotek. Ägaren till Ribby gård erbjöd sig att kostnadsfritt upplåta två tunnland jord för bygget. Jag känner inte till om något bygge överhuvudtaget påbörjades.

Sjuksköterskornas arbetsförhållanden

Det förefaller ofattbart hur en sjuksköterska kunde räcka till för ett till landytan så stort distrikt som Sotholms som också omfattade skärgård. Ändå skickades Jenny Söderberg för att tjänstgöra utanför distriktet vilket framgår av ett brev från henne till provinsialläkaren avsänt från Danderyds sjukstuga 1909.

"Snälla doktor Schwieler om det är möjligt hör efter hur det förhåller sig med olycksfallsförsäkringen. Det är ej långt kvar på detta år som vi veta och i och med ett nytt kalenderår är väl all utsikt slut att erhålla något. Bliv ej otålig på mig som så mycket besväras goda doktor Schwieler. Ännu en sak om doktor Schwieler kallar hem mig snart till den 10 november är det några desinfektioner vid Häringe (scharlakansfeber). De ha förut önskat min hjälp men ej kunnat få den".

Landstinget hade beslutat att bekosta olycksfallsförsäkring och fri sjukvård för epidemisjuksköterskorna och det är dessa förmåner som Jenny Söderberg är mån om att få. Att utföra desinfektioner ingick i arbetsuppgifterna och för detta fick sjuksköterskan ett arvode på mellan 50 öre och tre kronor - ett välkommet tillskott.

Till att börja med hade sjuksköterskorna 350 kr om året plus fri bostad och vedbrand. Den familj de tjänstgjorde hos skulle betala ett dagarvode på en krona. Det var mycket pengar för fattiga torpare och statare. 1903 höjdes lönen till 450 kr per år och dagarvodet sänktes till 50 öre förutom kost och skjuts.

1911 skriver provinsialläkaren i sin rapport: "Enligt min mening äro torparnas och statarnas bostäder mycket bristfälliga och dess innebyggare slita mycket ont av kyla och drag."

Jenny Söderberg fick nog också slita ont av kyla och drag när hon tjänstgjorde i dessa hem. Att hon var sjuk i ischias vet vi från ett brev som hon skriver till provinsialläkaren när hon vårdas vid Serafimerlasarettet.

Sjuksköterskorna på landsbygden hade sämre villkor än de som tjänstgjorde vid anstalter. Naturaförmånerna var inte jämförbara.

Anstaltssjuksköterskorna hade fri kost, bostad och tvätt. När sjuksköterskan tjänstgjorde i hemmen skulle familjen stå för hennes kost men det hände att det var så fattigt att sjuksköterskan själv köpte mat både åt sig och sina patienter. Dagersättningen som familjen stod för kunde vara en oöverkomlig summa för en fattig torpare och verka hindrande för att anlita sjuksköterskan. I en utredning om den kvinnliga sjukvårdspersonalens arbetsförhållanden som företogs under 1910-talet uppgav 41 % av sjuksköterskorna att de ofta kände sig överansträngda.

Huvudorsaken var för mycket nattvak. Motsvarande siffra för hela populationen var 30 %.

Bostad

I protokoll från kommunfullmäktige juli 1902 antecknas att fd barnhemmet från och med hösten skulle tjäna som bostad åt sjuksköterskan och därför beslöts om reparationer. Det skulle ske målning av fönster och fönsterbågar, en ny farstutrapp och portkarm byggas, taken invändigt skulle spännas med papp och i det stora rummet skulle man sätta in ett nytt golv.

I mars 1910 väcker ordförande förslag om att säga upp sjuksköterskan som får flytta till en annan bostad. Tydligt är hon inhytt i fattighuset och detta är nu alldeles för litet och det är svårt att utackordera de fattiga.

Ny utbildning

Sjuksköterskorna på landsbygden fyllde enligt provinsialläkarrapporterna en stor uppgift. Sedan de anställdes blev det sällsynt att läkare reste till avlägsna delar av distriktet. De ägnade sig åt sin mottagning och det övriga skötte sjuksköterskan med hjälp av telefonråd från läkaren.

Under 1910-talet arbetade en utredning med den kvinnliga sjukvårdspersonalens arbetsförhållanden och utbildning. Den tog även upp behovet av sjuksköterskor på landsbygden, s.k. distriktssköterskor. Utredningens resultat blev en tvåårig sjuksköterskeutbildning och ovanpå denna en ettårig utbildning till distriktssköterska. De tidigare landsbygdssjuksköterskorna hade en mycket varierande utbildning. Stockholms läns landsting föreskrev en ettårig utbildning där det skulle ingå epidemisjukvård. Den nya ordningen trädde i kraft 1920. De sjuksköterskor som redan fanns på plats fick stanna i tjänsten om provinsialläkaren ansåg att de fyllde sin uppgift.

Jenny Söderberg blev kvar på sin tjänst till 1924. Då var hon 60 år och gick i pension.

Hon flyttade till de katolska Elisabetssystrarnas hus i centrala Stockholm och hon är begravd på den katolska kyrkogården vid Norra begravningsplatsen.